

Небојша Брадић

ПРИВИЛЕГИЈЕ ЕЛИТИЗМА И НОВИ ПУРИТАНЦИ

Позориште у Србији је у хаосу. Оно је јадно финансирано и удаљено од новчаних извора. Али, то не сме да се каже. „Ћутите или нећете добити ништа.“ Примећујемо да уметност ионако не добија ништа. Јавне субвенције намењене позориштима умањене су до тачке која угрожава опстанак. А онда, уметнике оптужују због тога што придају превише пажње недостатку новца. „Пара за културу има, али се оне арче!“ - омиљена је реченица надлежног министарства.

Није потребно много знања да би се утврдило како сиромашни

извори не погодују доброј уметности. Ово питање би требало озбиљно размотрити, уколико желимо да позориште задржи своју виталност. Данас су пред нама већи изазови него икада раније. Један од најважнијих је публика, пред којом стоје широке могућности избора: популарност видеа, растући број телевизијских канала и готово неограничене могућности интернета. Не би требало заборавити да пад животног стандарда ограничава публику да редовније посећује позориште.

Без здравог позоришта, међутим, биће мање здравља на телевизији, филму и уопште уметности – рекао бих да ће бити мање здравља и у самом телу политике. Добро позориште даје друштву бољу телевизију, бољи филм и, на крају, кроз радост игре много образованију децу и много културније одрасле. Тако, кад већ издвајамо за здравство и образовање, требало би да радо дајемо и за извођачке уметности. Био би сигурно рај живети у демократији која је довољно зрела да плача своје уметнике како би је критиковали. У уметности, онај који плаћа свирача, не би требало никад да наручује музику. То уништава поенту учења од уметника, уколико им кажемо шта треба да нам испричају.

Као ни образовни систем, и област позоришта не би требало да се процењује само финансијским параметрима. Позориште је важно јер нуди сваком друштву прилику да води живу дебату са самим собом. Као друштво, ми још увек настојимо да конструисемо свој идентитет. У томе се реч интелектуалца мало уважава, а здраво неповерење према

политичарима третира се као претња. Сем тога, политичаре није много брига за ствари које су везане за дуге рокове. Претпостављам да је то делимично зато што такве ствари не заузимају насловне странице. Они сумњају да у уметничкој области постоје гласови на које могу да рачунају на изборима и, док тако гледају на ствар, неће осећати одговорност према уметницима.

Премда смо врло добри у стварању уметности, често остајемо индиферентни према нашој уметности и уметницима, а посебно смо равнодушни према нашем позоришту. Охрабривање деце да уживају у богатом животу драме и охрабривање да, као одрасли, наставе да учествују у ономе што су научили као деца, за њих су ствари „на дугом штапу“. Моје искуство је да су они добри према уметностима само док су у опозицији.

Тешко је објаснити такву апатију. Зашто се не бринемо за наше ресурсе – какав је наш језик: богат, прилагодљив и способан за бројне нијансе. Наш вокабулар је богатији од многих европ-

ских језика. Језик има ту могућност да преноси наше вредности, наше снове и нашу историју. У томе је улога уметности велика, позоришта такође. Холивуд је брендирао Сједињене Америчке Државе на глобалном тржишту. Очекивања света су: „кока-кола“ и Холивуд. Шта ми можемо да учинимо?

Један од највећих светских писаца је Шекспир, који је заједно са својим колегама драматичарима створио најбогатију позоришну културу у историји. Непуних тридесет година после његове смрти, енглеска позоришта су затворена, глумци отпуштени, писци прогањани. Пуританци су тријумфовали. Пре 170 година драмски писац Јован Стерија Поповић покушао је да утемељи културне институције у Србији: школе, музеје, позоришта... Међутим, то није било довољно за Тому Вучића Перишића. Стерија је протеран из земље и болестан скончао у свом родном Вршцу. Данас побеђују нови пуританци.

Рушење које наслеђује стварање, главна је константа српског живота. После завршетка II светског рата, нова Југославија је бла-

гословила уметности великим државним субвенцијама. Резултати су били: експлозија талента без преседана у историји. У том периоду афирмисали су се нови писци, сликари, композитори, режисери, глумци... После 2000. године - улагања у културну инфраструктуру Београду мењала су културни пејзаж. Реконструисана су најважнија позоришта и покренути нови креативни процеси. Гледано из овог времена, тај период изгледа као Златно доба.

Шта се данас ради у односу на Златна доба даље и ближе прошлости? Ми рушимо уметност, у најмању руку бришемо њене домете. Тржишни принцип који заговарају јавне власти удаљује финансијске изворе доступне култури. Кризно управљање је постало нормално управљање. Свака уметничка организација из дана у дан упада у све веће тешкоће.

Уметност и тржиште се никада не мешају. Уметност је нужно иновативна, неочекивана и често непопуларна. Ретко се дешава да оригиналност буде комерцијално препозната. Ван Гог ника-

да није продао ниједну слику. Беч је Моцартову музику сматрао исувише „модерном“. Требало је да прође читав век па да га разумеју. Бекетова драма Чекајући Годоа је извиждана на премијери 1955. године. Сада се налази на врху листе најважнијих драма на свету. Да би се зарадио новац од уметности у тренутку док се она ствара, потребно је да се она „спусти“ до нивоа колективног очекивања. Новац се може зарадити само у случају када се широкој публици нуди управо оно што прижељкује. То је принцип Мекдоналдса, када из кетеринга пређе у област креативности. Постоје, наравно, места за и то, али то је карикатура уметности.

Када не успеју да разумеју уметност, политичари је третирају као елитистичку. Елитизам је за неког можда прљава реч, али позориште може да буде поносно на њу. Позоришна уметност по својој природи револуционарна и води нас у будућност. Уколико она не изазива, провоцира или осветљава, тада не испуњава своју функцију. Забава која се продаје у позоришту исувише је учтива. Оно што се продаје на телевизији као бес-

коначан избор је само мноштво бесконачно истог.

Налози јавних власти сугеришу да се у позориштима залажемо за „популарну“ публику, ма шта то значило. Али, ја верујем да је снага позоришта управо у томе што је оно елитистичко, и баш зато што није популистичко. Позоришна публика је најчешће софистицирана и добро информисана. Оно што најбоља позоришта раде данас, телевизије и филмови ће радити сутра.

Уколико наставе тенденције које данас уочавамо, будуће генерације неће имати потребе за уметношћу: укус ће нестати. Школске посете позориштима и концертима су већ радикално смањене. Има све мање музике у школама. Гдегод погледате, видите исту глупост. У Београду ће се правити куле великог пројектана Сави. Те куле подсећају на звонике катедрала или минарета џамија. Нема, међутим, тог Бога који ће се у њих уселити. Нажалост, такве слике и те представе пожељне су у овом времену.

Суштина уметности и суштина позоришта може да буде изгубљена. Упркос свему, ја верујем

у јединственост уметности. Верујем у креативност која је понекад изван моћи да је разумемо. Верујем да је позориште драгоценост и да је привилегија да се у њему проведе живот.

Квалитет нашег живота и наш међународни положај може би-

ти потпуно преображен за релативно малу суму новца. Ништа по тако ниској цени неће имати тако велики ефекат на будуће генерације, као што је ревитализована и поново афирмисана култура.

Драгана Бошковић

ВРУЋЕ СТРАСТИ У ХЛАДНОМ МЕДИЈУ

ТВ ТЕАТАР, ЗА И ПРОТИВ

Позоришна представа на телевизијском екрану је, гастрономски речено, најближа похованом сладоледу. Један састојак је брутално врео, други исто толико хладан.

Многи су разлози и за, и против снимања позоришних представа.

У време Маклуановог медијског „глобалног села“, које одавно живимо, и онима који не живе у великим центрима, у којима постоји позориште, пружила се могућност да уживају не само

у „Курсацијама“, који само личе на театар, него и у аутентичној, квалитетној позоришној представи, која поставља питања битна за време у коме живимо и, кроз радњу и ликове, даје одговор на њих.

Једним делом, позоришна представа је и информација. Утолико, ако се изузме емоција, која непрестано флукутира између сцене и гледалишта у позоришној сали, добар телевизијски снимак може ту информацију да пренесе до сваког понаособ, у његову дневну

собу. Позоришна уметност, као и друге, напредује у корак с временом. Веома је битно, сматрам, да широки телевизијски аудиторијум непрестано има увид у нове токове у извођачким уметностима. Обраћајући се, свесно, мањем делу гледалаца, заинтересованих за овакву врсту информације, ТВ ТЕАТАР даје увид у бар три врсте информација: о причи у оквиру које се креће позоришни комад, и у коју сваки гледалац учитава своје лично искуство, у друштвени тренутак, у који се, увек актуелна, смешта та прича и у стил којим је, примерено модерним жанровима, испричана та прича. Модерно речено, *storytelling*.

Утолико, аутентично информативни медиум, као телевизија, с пуним правом врши трансфер и оваквих информација.

Даље, пренос, директни и одложени позоришне представе на телевизији је и историјски важан.

Увек наводим пример својим студентима – како бисмо знали како је глумио Миливоје Живановић, да, шездесетих година прошлог века, Алексан-

дар Ђорђевић није, у Југословенском драмском позоришту, снимео величанствену представу „Јегор Буличов“, у режији Мате Милошевића?!

Већ двадесетак година бринући о репертоару ТВ ТЕАТРА, водим рачуна да оно што снимамо задовољи, у максималној мери /с обзиром на то да су финансије увек проблем/ све захтеве добре позоришне представе: да је текст релевантан и литерарно квалитетан, да је режија добра, да је читава представа „телевизична“, то јест примерена гледању у породици, да је проблем актуелан, да вреди да се сачува за неку историју српског позоришта.

Написаћу јерес у времену либералног капитализма и тржишне утакмице: гледаност ТВ ТЕАТРА није најважнија. Овај серијал има одложено дејство. Сачувану позоришну представу гледаћемо, репризирану, много пута. Многи великани, после свог овоземаљског трајања, показаће поново своју непоповљиву уметност младима, иако позоришни чин траје кратко, само неколико сезона, и онда

се сели у легенду... Признајем да и сами глумци, понекад, закерају око снимања њихових улога: смета им камера, траже хоно-рар, љуте се на телевизију... Увек кажем исто: „Децо, одавде ћемо узимати инсерт када добијете Добричин прстен! За педесет година ће оно како вечерас игра-те гедати и ваши праунуци!“

У прилог овој одбрани теле-визије од флоскуле да је проста „жвака за очи“, потврђујем да, приликом снимања позориш-не представе, треба бити пажљив, да ТВ редитељ не би постао ау-тор позоришне режије. Само скрупулосан и даровит теле-визијски редитељ може да са-чува идеју позоришног редитеља у његовој представи. ТВ техни-ка, даље, чини своје. Раскадри-рана на много камера, позориш-на представа постаје такоређи филмована, ближа духу савре-меног гледаоца.

Тако долазимо до мана теле-визијског преношења позориш-них врелих страсти.

Онога момента, када се ТВ камера примакне у тзв. крупни план, од позоришне илузије, јасно је, не остаје ништа.

Све оно што аристотеловско позориште, две ипо хиљаде го-дина, сматра светим, импли-цитност, филозофија, посред-ност позоришног чина, пада у воду када камера разбије логич-ни мизансцен и „хвата“ актере, једног по једног, на сопствени начин. Нарочито, ако се у ре-портажним колима нађе редитељ који воли да „уметничари“, па својим ТВ играчкама /дупла експозиција, стоп кадрови, три-кови/ покуша да „надироди Иро-да“!

Многи позоришни редитељи, најквалитетнији код нас, воле снимке својих представа. Сматрају да су одлична информа-ција о њиховој уметности спа-кована у телевизијску „времен-ску капсулу“. Такав је, на при-мер, Егон Савин /„Млетачки трговац“, „Смртоносна мотори-стика“.../. Такав је, такодје, и Дејан Мијач /„Мера за меру“, „Вишњик“.../. Такав је и Борис Лијешевић /„Чекаоница“, „Плод-ни дани“.../, са својим специфич-ним „вербатим“ театром. Так-ва је Вида Огњеновић /„Дон Крсто“/.

Но има и редитеља који, с пуним правом, сматрају да несавршеност телевизијског преноса квари њихову представу и одузима јој оно најчаробније – фидбек живог глумца и живог гледаоца. Такав је, на пример, редитељ Горан Марковић /„Златно теле“/. И ту, заиста, има истине. Никада ТВ микрофон не може да „ухвати“ трептај глумчевог гласа, онај тремоло због кога и идемо у позориште да, у мрачној сали, пустимо сузу туге или смеха над собом самима. Никада ни најсавременија ТВ камера не види оно обешечачко у мигу Пометовог ока, који својим срцем, као Мали принц, виде сви у позоришној сали!

Две су врсте телевизијских преноса позоришних представа. Оно класично снимање подразумева снимање пред пуном позоришном салом, са техничком распоређеном тако да минимално смета гледаоцима. Ово снимање је добро и оправдано у случају да се снима позоришна представа у којој су реакције публике битне за актере на сцени. Без реакција, глумци немају

онај надрагоценији подстицај, због кога и јесу, са својим гледаоцем, двоструко митско биће.

Друга врста ТВ ТЕАТРА је такозвано „раскадрирано позориште“. То је поступак када се позоришна представа снима без публике, сцену по сцену, неколико дана. Овај поступак је квалитетнији по саму представу, дозвољава много више углова снимања, понављање сцена, договор пред сваку сцену посебно. Али, он је битно „хладнији“ у коначном ефекту снимка. Перфекција на рачун спонтаности. Овај поступак је продукцијски много скупљи, подразумева плаћање позоришног временаведеног у снимању и данас је, стога, веома редак.

Да завршимо тржишно коректно: позоришне карте данас, бар у великим позоришним центрима, нису јефтине за џеп обичног гледаоца. Двоје на представи, плус превоз и мало освежење, то је сан који се данас сања превише ретко. Зато свеprisутни „прозор у свет“ отвара своју позоришну завесу и позива да, по цени телевизијске претплате, завирите у велику драмску ли-

тературу и највеће српске театре данас. Ако се деси и неки директан телевизијски пренос, онда је позоришни гастрономски мени потпун. У истом тренутку, на истом месту, дисати у

једном даху са омиљеним глумцима – то, мислим, вреди и спорадичних несавршености и неподударања топлог и хладног у најплеменитијој од свих, уметности театра!

